

Alina GENTIMIR

Genocidul, infracțiune cu caracter internațional

Considerat „crimă a crimelor”, genocidul poate fi analizat dintr-o dublă perspectivă juridică: națională și internațională. Cea de a doua varianta pare a fi mai incitantă și, deopotrivă, mai ancorată în realitate, dată fiind frecvența abordării acestui subiect, atât în doctrină, cât și în jurisprudența unor instanțe internaționale.

Termenul de „genocid” a fost inventat pentru a denumi infracțiunea la care s-a referit Churchill în august 1941, când descria faptele naziștilor care, invadând Uniunea Sovietică, au exterminat comunități locale întregi sau au executat liderii acestor comunități folosind metode care implicau cruzimea deosebită¹. Etimologia sa este complexă: grecescul „genos” care înseamnă „rasă” și latinescul „caedere” care semnifică „ucidere”. Reunirea acestora a fost creația avocatului polonez Raphael Lemkin, prezentată în cadrul lucrării *Regula Axei în Europa ocupată*, când acesta se referea la crimele comise de germani contra evreilor în timpul celui de-al doilea război mondial².

Inițial crimă contra umanității, genocidul a dobândit un statut autonom în 1946, când Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a adoptat o rezoluție în acest sens. Primul instrument internațional consacrat acestei crime internaționale este Convenția pentru prevenirea și pedepsirea infracțiunii de *genocid* (1948). *Statutele tribunalelor internaționale care funcționează sub egida Organizației Națiunilor Unite – Tribunalul penal internațional pentru fosta Iugoslavie și Tribunalul penal internațional pentru Rwanda – dar și cel al Curții penale internaționale, organizație independentă, dar aflată sub „umbrela Organizației Națiunilor Unite”, prevăd infracțiunea de genocid ca element al competenței lor materiale.*

Infracțiunea de genocid este rezultatul eforturilor internaționale de a acționa contra unui fenomen care afecta întreaga comunitate internațională³. Nu este însă un fenomen caracteristic secolului al XX-lea. Și antichitatea a cunoscut numeroase masacre în masă. Aspectul care deosebește genocidele de-a lungul istoriei omenirii a fost caracterul acestora. În secolele XIV-XIX au fost urmarea dorinței de dominație colonială, în perioada contemporană au devenit o componentă a războiului⁴.

---

¹ *John Quigley*, *The Genocide Convention. An International Law Analysis*, Ashgate Publishing, Hampshire, 2006, p. 5.

² *Gerhard Werle*, *Principles of International Criminal Law*, T.C.M. ASSER Press, The Hague, 2005, p. 190.

³ *J. Quigley*, op. cit., p. 4.

⁴ *Helen Fein*, *Testing Theories Brutally: Armenia (1915), Bosnia (1992), Rwanda (1994)*, in Chorbajian, Levon; *George Shirinian*, *Studies in comparative genocide*, St. Martin's Press, USA, 1999, p. 158.

Cele mai notorii crime în masă ale secolului al XX-lea, precum exterminarea armenilor de către Imperiul Otoman în timpul primului război mondial, holocaustul contra evreilor organizat de naziști, uciderea unor categorii identitare de khmerii roșii în anii '70, atrocitățile comise asupra tribului Tutsi în Rwanda și masacrele din Fosta Iugoslavie din anii '90 demonstrează în modul cel mai elocvent că războiul s-a dovedit a fi contextul, factorul favorizant ori rezultatul genocidului, acesta încercând să-l deghizeze sau să-l justifice⁵.

Analiza comparativă a acestor cazuri permite formularea unor idei generale referitoare la deosebiri, dar și la similitudini care influențează direct conturarea definiției, conținutului și caracteristicilor materiale și procesuale ale infracțiunii de genocid. Astfel, genocid este considerată uciderea sau exterminarea unui grup sau a membrilor unui astfel de grup. În doctrină se precizează că genocidul nu include și distrugerea culturii și anihilarea limbii unui grup, acestea fiind asimilate genocidului cultural. Dar nu numai componenta culturală este exclusă din cadrul genocidului, ci și cea politică⁶; în acest mod, se poate explica excluderea din cadrul grupurilor care pot fi afectate de genocid a acelor care sunt întemeiate pe rațiuni politice.

Această limitare, la acele acte care se referă doar la distrugerea fizică sau biologică a unei părți sau a întregului grup, are loc în pofida recentelor evoluții a dreptului internațional penal. Cu toate acestea, merită menționată jurisprudența care subliniază că unde se produce exterminarea fizică sau biologică există deseori atacuri simultane asupra unor obiecte și simboluri religioase și culturale, atacuri care în mod legitim ar putea fi considerate dovada intenției de distrugere fizică a grupului⁷.

Genocidul este definit ca „infracțiunea cu caracter internațional implicând negarea dreptului la existența a unui întreg grup, negare care un impact deosebit asupra întregii comunități umane și reprezintă o mare pierdere pentru umanitate și care este contrară moralei sociale, dar și spiritului și scopului Națiunilor Unite”⁸.

Deși această infracțiune a fost încorporată în codurile penale ale mai multor state, aceasta nu se află decât în rare ocazii pe rolul instanțelor naționale. Legislația română prevede genocidul în Titlul I *Crime și delicta contra persoanei*, Capitolul I *Crime contra umanității*, art. 172 C. pen.⁹ Aspectele judiciare ale crimei de genocid nu apar în jurisprudența românească.

---

⁵ Roger W. Smith, *State Power and Genocidal Intent: On the Uses of Power on Genocidal Intent*, in Chorbajian, Levon; George Shirinian, *Studies in comparative genocide*, St. Martin's Press, USA, 1999, p. 12.

⁶ Cassese Antonio, *International Criminal Law*, Oxford University Press, 2003, p. 198.

⁷ Idem, p. 105.

⁸ Avizul consultativ al Curții Internaționale de Justiție referitor la Rezervele formulate Convenției pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid, 28 mai 1951 (<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/ippcgsummary510528.htm>); TPII, *Procuror v. Jelisić* (Dosar Nr. IT-95-10-T), Decizia din 5 iulie 2001, parag. 60.

⁹ Art. 172 C. pen.: „(1) Săvârșirea în scopul de a distruge în întregime sau în parte o colectivitate sau un grup național, etnic, rasial sau religios a vreuneia dintre următoarele fapte: a) uciderea membrilor colectivității sau grupului; b) vătămarea gravă a integrității fizice sau mintale a membrilor colectivității sau grupului; c) supunerea colectivității ori a grupului la condiții de existență sau tratament de natura să ducă la distrugere fizică; d) luarea de măsuri tinzând la împiedicarea nașterilor în sânul colectivității sau al grupului; e) transferarea forțată

Doctrina a delimitat mai multe tipuri de genocid. Cele mai relevante sunt genocidul instituțional, aplicat ca o sancțiune de ordin politic; genocidul utilitarian explicat prin motive ce aparțin dorinței de dominare colonială; genocidul monopolistic întemeiat pe rațiuni religioase și genocidul ideologic, justificat prin invocarea necesității creării unei societăți perfecte¹⁰.

Jurisdicția în privința genocidului nu poate fi decât universală, nefiind necesară tragerea la răspundere penală a făptuitorului doar pe teritoriul statului unde au fost comise atrocitățile¹¹.

Dar cine poate fi subiect activ al infracțiunii de genocid? Dat fiind caracterul organizat al săvârșirii infracțiunii, se consideră că principalii făptuitori pot fi autorități ale statului sau persoane susținute de către acesta¹² sau statul autoritar¹³, care depinde de alte state pentru a fi recunoscut, dar și statul democratic, sau grupuri care sunt excluse de restul comunității¹⁴, un partid politic extremist¹⁵. Nu este exclusă nici participația penală. De aceea, sunt avuți în vedere în calitate de complici cei care fabrică și furnizează armament, cercetători, ingineri, oameni de afaceri, guvernanți, oficiali¹⁶. Jurisprudența Tribunalului penal internațional pentru Rwanda a evidențiat necesitatea condamnării și a instigatorilor, în categoria cărora au fost incluși și jurnaliștii¹⁷.

Factorii care sunt raportați direct la subiectul activ al genocidului în vederea înțelegerii perspectivei acestora asupra săvârșirii infracțiunii sunt existența unor planuri publice sau secrete, structura de organizare, rolul liderului în cadrul organizației, sistemul de disciplină și confidențialitate al acesteia, *modus operandi* în pedepsirea și recompensarea membrilor și nu în ultimul rând ideologia acesteia¹⁸.

Nu mai puțin relevante sunt caracteristicile identității naționale a făptuitorului. Astfel, este important momentul apariției naționalismului în statul afectat de genocid. O constantă umilire a făptuitorului nu poate determina decât apariția unui complex de inferioritate. Permanentă teamă de disoluție sau de anihilare a grupului acompaniata de autovictimizare sunt esențiale pentru conturarea profilului psihologic al făptui-

---

a copiilor aparținând unei colectivități sau unui grup în altă colectivitate sau în alt grup, se pedepsește cu detențiune pe viață sau cu detențiune severă de la 15 la 25 de ani și interzicerea unor drepturi. (2) Înțelegerea în vederea săvârșirii infracțiunii de genocid se pedepsește cu detențiune severă de la 15 la 20 ani și interzicerea unor drepturi”.

¹⁰ R.W. Smith, op. cit., p. 5-10.

¹¹ A. Cassese, op. cit., p. 200.

¹² Idem, p. 97.

¹³ R.W. Smith, op. cit., p. 4.

¹⁴ Taner Akcam, *The Genocide of the Armenians and the Silence of the Turks*, in Chorbajian, Levon; George Shirinian, *Studies in comparative genocide*, St. Martin's Press, USA, 1999, p. 127.

¹⁵ Vahakn T. Dadrian, *The Convergent Roles of the State and the Governmental Party in Armenian Genocide*, Chorbajian, Levon; George Shirinian, *Studies in comparative genocide*, St. Martin's Press, USA, 1999, p. 93.

¹⁶ R.W. Smith, op. cit., p. 12.

¹⁷ TPIR, *Procuror v. Ferdinand Nahimana și alții* (Dosar Nr. TPIR-96-11), Decizia din 15 noiembrie 1999.

¹⁸ V.T. Dadrian, op. cit., p. 110.

torilor de genocid. Nu în ultimul rând, se dovedesc a fi pertinente superioritatea demonstrată față de alții, precum și dreptul de a-i domina¹⁹, trăsături justificate printr-un trecut glorios, în cazul Imperiului Otoman²⁰.

Mijloacele folosite în săvârșirea infracțiunii sunt deseori stabilite nu doar pentru atingerea cu eficiență a scopului urmărit, anihilarea grupului, ci și pentru a elimina orice posibil sentiment de responsabilitate pentru ceea ce a fost făcut de către făptuitor. De aceea, sunt utilizate și mijloace primitive, dar și cele moderne, ele fiind reflectând scopul făptuitorului și cultura societății din care face parte²¹.

Subiectul pasiv este unul colectiv, o minoritate adeptă a unor principii și mentalități total diferite, lipsită de posibilitatea de apărare²².

Elementul material al infracțiunii de genocid poate avea atât înfățișări comisive, cât și omisive, ultimele nefiind prevăzute expres. Pentru a se realiza latura sa obiectivă este suficientă îndeplinirea unei singure acțiuni dintre cele incriminate, cumulare mai multora nefiind de natură să atragă incidența concursului de infracțiuni²³.

Potrivit art. 6 al Statutului Curții Penale Internaționale, elementul material al genocidului constă în acțiunile și inacțiunile următoare:

a. uciderea membrilor unui grup național, etnic, rasial sau religios; trebuie precizat că uciderea nu trebuie să fie neapărat interpretată limitativ incluzând doar infracțiunea de omor săvârșită cu intenție directă sau indirectă; după cum, subiectul pasiv al infracțiunii este necesar să fie unul colectiv;

b. cauzarea unor suferințe mentale și fizice membrilor unui grup; aceasta nu presupune cu necesitate ca suferința să aibă caracter permanent și iremediabil;

c. supunerea unui grup la condiții de viață astfel calculate încât să producă distrugerea fizică a acestuia, în parte sau în totalitate; această modalitate include printre altele și supunerea unui grup de oameni la un regim alimentar strict, expulzarea sistematică din casă și reducerea drastică a serviciilor medicale de baza sub minimul necesar;

d. prevenirea nașterilor într-un grup prin măsuri speciale; aceste măsuri ar putea consta în mutilare sexuală, sterilizare, control forțat al nașterilor, separarea membrilor grupului pe sexe și interzicerea căsătoriilor;

e. transferul forțat al copiilor dintr-un grup în altul²⁴.

Faptele materiale și comentariile adiacente enunțate impun analiza distinctă a câtorva noțiuni pentru a se elimina în acest mod ambiguități. Prima clarificare este cea referitoare la termenul de „grup”. Este imperativ ca acesta să aibă un caracter permanent, iar apartenența la grup să fie determinată prin naștere, în acest mod

---

¹⁹ *T. Akcam*, op. cit., p. 129.

²⁰ *Yehuda Bauer*, Comparison of Genocides, in Chorbajian, Levon; *George Shirinian*, Studies in comparative genocide, St. Martin's Press, USA, 1999, p. 35.

²¹ *R.W. Smith*, op. cit., p. 13.

²² *Y. Bauer*, op. cit., p. 40.

²³ *Narcis Giurgiu*, Drept penal general, Ed. Sunset, Iași, 1997, p. 130.

²⁴ *A. Cassesse*, International Criminal Law, Oxford University Press, 2003, p. 199; TPIR, *Procuror v. Akayesu* (Dosar Nr. TPIR-96-4-T), Decizia din 2 septembrie 1998, parag. 500-509.

excluzându-se grupurile mobile în care aderarea este voința individuală, așa cum se întâmplă în cazul grupurilor politice²⁵, profesionale²⁶ sau economice²⁷.

Grupul național este cel constituit din persoane care sunt percepute ca împărtășind o legătură legală de cetățenie conexată cu reciprocitatea de drepturi și îndatoriri²⁸.

Grup etnic este cel al cărui membri au aceeași limbă și cultură²⁹.

Grup rasial este grupul bazat pe trăsături fizice ereditare adeseori identificate cu o regiune geografică, respectiv cu factori lingvistici, culturali, naționali sau religioși³⁰.

Grup religios este grupul al căror membri împărtășesc aceeași religie sau mod de venerare³¹.

Apartenența la un grup este, în esență, mai mult un concept subiectiv decât unul obiectiv, putând fi stabilită din perspective corespunzătoare fiecărui subiect al infracțiunii. Subiectul pasiv este perceput de către subiectul activ ca persoană aparținând grupului supus distrugerii³², sau exclusă din grupul al cărui membru se consideră subiectul activ³³. În alte situații, subiectul pasiv poate să se considere el însuși membru al unui anumit grup³⁴. Această perspectivă subiectivă a determinării calității de membru poate fi înlăturată într-o manieră obiectivă precum cazul rwandez prin posesia unui card de identitate care să dovedească identitatea etnică³⁵.

Mens rea celei mai grave infracțiuni implicând răspunderea penală internațională este intenția de a distruge un grup în parte sau în întregime.

Singura formă de vinovăție sub raportul atitudinii subiectului activ față de rezultat este *dolus specialis*, o intenție agravată, anexată formei de vinovăție care este, de regulă, elementul constitutiv al unei infracțiuni. Acest tip de intenție implică dorința neechivocă a subiectului activ de a îndeplini actele ce sunt incriminate³⁶. Prezența acestei forme de vinovăție exclude pe celelalte: *dolus eventualis* sau neglijența.

Distrugerea, ca urmare mediată de rezultat a elementului material, poate fi analizată din dublă perspectivă: cantitativă și calitativă, consecința directă a acestei metode analitice de evaluare a intenției fiind delimitarea a două modalități ale intenției infracțiunii de genocid:

- a. dorința de a elimina un număr mare de membri ai grupului;

²⁵ Stabilirea celor 4 tipuri de grupuri prin Convenția privind genocidul din 1948 este încă o chestiune controversată, evidențiată și în jurisprudența de la începutul activității ICTR. Cert este că dorința redactorilor Convenției amintite a fost de a viza grupuri cu caracter „permanent și stabil”, voința individuală fiind un element subiectiv care a amplificat controversele.

²⁶ K. Kittichaisaree, *International Criminal Law*, Oxford University Press, 2002, p. 69.

²⁷ TPIR, *Procuror v. Akayesu* (Dosar Nr. TPIR-96-4-T), Decizie 2 septembrie 1998, parag. 511.

²⁸ Idem, parag. 512.

²⁹ Idem, parag. 513.

³⁰ Idem, parag. 514.

³¹ Idem, parag. 515.

³² A. Cassese, op. cit., p. 200.

³³ K. Kittichaisaree, op. cit., p. 71.

³⁴ TPIR, *Procuror v. Rutaganda* (Dosar Nr. TPIR-96-3-T), Decizia din 6 decembrie 1999, parag. 56.

³⁵ Idem, parag. 400-401.

³⁶ A. Cassese, op. cit., p. 103.

b. dorința de a înlătura un număr limitat de membri ai unui grup, dar nu a oricăror membri, ci a celor a căror anihilare să aibă un impact asupra întregului grup³⁷.

Fiind elementul care distinge infracțiunea de genocid de celelalte crime internaționale, *dolus specialis* trebuie să îndeplinească cu necesitate o condiție esențială a laturii subiective: formarea ei *a priori* săvârșirii elementului material, în sensul că acțiunea trebuie îndeplinită ca urmare a intenției³⁸.

În contextul laturii subiective a infracțiunii de genocid un rol extrem de important revine identificării motivației și scopului urmărit de făptuitor. Analiza perspectivei făptuitorului îndreptățește calificarea motivației infracțiunii de genocid ca una complexă, întrucât aceasta este apreciată a fi un instrument rațional de obținere a unei răzbunări, a unui câștig material, a unei ascendențe sau a puterii, a purificării speciei umane sau a unei cuceriri teritoriale. În consecință, victimele sunt ucise datorită unor motive istorice, situaționale sau ideologice³⁹.

Fiind dificil de determinat, în special în absența unei declarații de recunoaștere a inculpatului, intenția poate fi dedusă dintr-un anumit număr de prezumții de fapt⁴⁰ sau din caracterul larg răspândit al comiterii infracțiunii și susținută de organizare sau caracterul sistematic al săvârșirii acesteia⁴¹.

Pentru a se putea realiza condamnarea pentru săvârșirea infracțiunii de genocid, trebuie să fie dovedit că subiectul activ a avut cel puțin cunoștința că el participă la distrugerea parțială sau totală a unui grup național, etnic, rasial, religios⁴².

Am făcut această prezentare succintă a unei infracțiuni din perspectivă internațională din dorința de a evidenția necesitatea recunoașterii importanței genocidului la nivel mondial, în special datorită amplitudinii acestui fenomen pe continente precum Africa sau Asia, care a determinat intervenția comunității internaționale materializată în înființarea tribunalelor penale internaționale speciale și a Curții penale internaționale, pe rolul cărora s-a aflat și există infracțiunea de genocid.

---

³⁷ K. Kittichaisaree, op. cit., p. 73.

³⁸ TPIR, *Procuror v. Kayishema and Ruzindana* (Dosar Nr. TPIR-95-1-T), Decizia din 21 mai 1999, paragraf 91.

³⁹ R.W. Smith, op. cit., p. 5.

⁴⁰ TPIR, *Procuror v. Akayesu* (Dosar Nr. TPIR-96-4-T), Decizia din 2 septembrie 1998, paragraf 523.

⁴¹ TPII, *Procuror v. Jelacic* (Dosar Nr. IT-95-10-T), Decizia din 5 iulie 2001, paragraf 100-101.

⁴² A. Cassese, op. cit., p. 105.